

KÓRKEM SHÍĠARMALARDA DIALEKTIZMLERDİN QOLLANÍLÍWÍ

Xalmuratova Dilbar Yaqıpbayevna

Ájiniyaz atındaġı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti tayanısh doktorantı

Annotaciya: Mazkur maqolada badiiy asar tilida dialektizmlarning qullanilish maqsadi haqida, frazeologik dialektizm, kiyim-kechak, uy ruzǵor buyımlari, ósimlik atamalariga oid dialektizmlar, tabu dialektizmlar, etnografizmga oid dialektizmlar haqida sóz boradi.

Kalit sózlar: badiiy asar, dialektizm, tabu dialektizm, etnografik dialektizm.

Аннотация: В статье рассматриваются цели использования диалектизмов в языке художественных произведений, фразеологические диалектизмы, диалектизмы, связанные с одеждой, предметами быта, растительными терминами, диалектизмы, табуированные диалектизмы, диалектизмы, относящиеся к этнографии.

Ключевые слова: Художественное произведение, диалектизм, табуированный диалектизм, этнографический диалектизм.

Annotation: This article deals with the purpose of using dialectisms in the language of artistic works, phraseological dialectism, dialectisms related to clothing, household items, plant terms, taboo dialectisms, dialectisms related to ethnography.

Key words: Artistic work, dialecticism, taboo dialecticism, ethnographic dialecticism.

Kórkem shıǵarma insanlardı jaqsılıqqa jeteklewshi, onı ruwxlandırıwshı, ómirde bolıp atırǵan hádiyselerge ózgeshe pikir júritiwshı qudiretli kúsh sanaladı. İnsan atawlı kórkem shıǵarmadan ómir sırların, onı jaqsı-jaman táreplerin úyrenedi, olardan kereginshе ózlerine sabaq aladı. Kórkem shıǵarmalarda hár qanday xalıqtın ómirin, jasaw sharayatın, turmis-tirishiligin, tariyxın, mádeniyatın, úrp-ádet dástúrlerin kóriwimizge boladı. Jazıwshı ómirde bolıp atırǵan waqıyalardı kórkem shıǵarmada keńnen sáwlelendirip, óz eleginen ótkerip, tilimizdiń sarqılmas buláǵınan ornılı paydalanıp, kórkemlep súwretleydi. Sebebi jazıwshı, shayırdıń atın dúnyaǵa shıǵaratuǵın onıń qunlı dóretpeleri sanaladı. Olardıń shıǵarmaların xalıq asıǵıp, súyip oqıydı, olardıń dóretpelerin kerek deseń hár bir qatarın yadqa biledi. Mine kórkem shıǵarmanıń sıyqırılıǵı, qudiretililigi. Prof. E. Berdimuratov qaraqalpaq klassik ádebiyatınıń wákılleri Ájiniyaz, Berdaq shıǵarmaları haqqında bilay degen edi: “Qaraqalpaq klassikalıq ádebiyatınıń biyik shınarları Berdaqtıń “Xalıq ushın”, “Jaqsıraq”, Ájiniyazdıń “Bozataw” usáǵan shıǵarmaların qaraqalpaq xalqı yadqa aytadı, olar keń taralıwı jaǵınan xalıq qosıqları dárejesine jetip ketken. Onıń tiykarǵı sebebi nede? Onıń tiykarǵı sebebi bul shıǵarmalardıń ideyalılıǵı menen kórkemliliǵında, estetikalıq tásirliǵinde. Sonlıqtan da xalıq Ájiniyaz shayırga kórkem sózdiń ájayıp ustası sıpatında minnetdarlıq bildiredi, sonlıqtan da Berdimurat xalıqtı, xalıq Berdaqtı jalǵızınday jaqsı kóredi” [Бердимуратов, 1973.-95]. Shınında da, xalıq haqıyqıy dóretpeni óziniń janında qásterleydi, onıń ishindegi qaharmanlar menen birge júrgendey sezinip, ózi de sol ájayıp sóz ustasınday bolǵısı keledi, hátte olarǵa eliklep, sáz marjanların qaǵazǵa tógedi.

Kórkem sóz iyesi haqıyqıy ómirde ulıwma xalıqlıq tildin barlıq elementlerinen paydalanıp, hár qıylı stilistikalıq boyawlar menen boyaydı. Bul elementler hám stilistikalıq birlikler kórkem shıǵarmanıń mazmunlı, tásirli shıǵıwın támiyinleydi. Súwretlew usılları járdeminde kórkem sóz sheberi óziniń aytilajaq pikirine ayrıqsha máni beriwge, oǵan ayrıqsha salmaq taslawǵa erisedi [Досымбетова, 2017.-38]. Sonday-aq, kórkem sóz ustası til biliminde qullanılıw sheńberi tar bolǵan sheklengen dialekt sózlerden de paydalanadı. Dialekt — bul aymaqlıq baylanıstın nátiyjesinde qalıplesken, grammatikalıq qurılısında, sózlik quramında óz ózgesheliklerine iye bolǵan tildin jergilikli variantı, óz-ara bir-birine jaqın bir neshe sóylesimlerdeń jıyındısı [Курбанбаева, 2020.-5].

Qaraqalpaq til biliminde dialektizmlerdiń qullanılıw ornı ayrıqsha. Dialektizmler kórkem shıǵarmalarda belgili bir territoriyanıń, regionnıń turmısın, sol jerdegi adamlardıń sóylew ózgesheligin bildiriw ushın qullanıladı [Бекбергенов, 1990.-33]. Dialekt sózler belgili bir aymaq turǵınları tiliniń ózine tán ózgesheligi. Bul ózgeshelik basqa aymaqa tán emes, awızeki sóylewde, ádebiy tilde ushıraspaytuǵın, ayırım sınarları ózgeritilip qullanılatuǵın sózler. Dialektizmlerdiń kórkem shıǵarmadaǵı atqaratuǵın xızmeti shıǵarmaǵa ayrıqsha kórkemlilik beriw menen birge, shıǵarmanıń obrazlılıǵın, tásirliǵin asırıp, avtor, qaharman tillerinde beriledi. Biz bul miynetimizde qaraqalpaq tiliniń arqa dialekti jazıwshıları shıǵarmaları tilinde ushırasatuǵın dialektizmler haqqında sóz etemiz.

Kórkem shıǵarmalarda jazıwshı dialektizmlerdi qaharmanıń ishki hám sırtqı jaǵdayların, minez-qulqın, psixologiyasını ashıp beriwde, onıń portretin súwretlewde, sonıń menen birge sol ortalıqtın kórinisin, jasaw tirishiligin, mádeniyatın, úrp-ádet dástúrlerin anıq ashıp beriwde qollanadı. Bul dialektizmlerdi óz ornında qullanıw shıǵarmanıń qunlılıǵın asıradı. Misalı: Jolina qaray-qaray kózi de sarǵaydı, pochtaǵa qatnay-qatnay **tabanı da qabardı** [K. Sultanov, «Aq dárya», 20-b.]. Ol oq jayday qáddi búgilip, **toqsan oydıń torabında tolǵanıp** otr... Telegey teńiz, ushı-qıyırı joq oy ada bolar emes [S. Bahadrova, «Tumaris», 46-b.].

Berilgen misallardaǵı *tabanı qabarıw, toqsan oydıń torabında tolǵanıw*, dialektlik frazeologizmleri shıǵarmanıń kórkemliliǵın asırıwda ayrıqsha xızmet etken. *Tabanı qabarıw* frazeologizmi sharshaw mánisin bildirip, ádebiy tilde tabanı toziw atamasında qullanıladı. *Toqsan oydıń torabında tolǵanıw* frazeologizmi qattı oylanıw mánisin beredi. Avtor qaharmanıń qattı oy ústinde oylanıp, belgili bir sheshimge kele almay atırǵan jaǵdayın tásirli, obrazlı etip súwretlegen. Kórkem sóz iyesi bul dialektlik frazeologizmlerdi shıǵarmanıń kórkemliliǵın asırıw maqsatında oǵan emcional-ekspressivlik boyawlar berip, qaharmanıń sırtqı kórinisin, onıń hal-jaǵdayın anıq súwretlewde keńnen paydalanǵan.

Sonday-aq, kórkem shıǵarmalar tilinde sol aymaqa tán bolǵan úy buyımları atamaların, kiyim-kenshek atamaların, ósimlik atamaların da ushıratamız. Mısalı: Iytke isense boladı, degen menen Qayırdıń sherim etiginiń qonışına tıǵılǵan, tıyǵı biz qarıs keletuǵın, házir qawıp dóndi degenshe, balanıń qolında júzi quyash nurında jaltırıp turǵan qınsız **gezlik pıshaǵınan** ózge jaraq joq [K. Karimov, «Aǵabiy», 12-b.]. Al, erteń bazar degen kúni atar tańǵa bazarǵa túsiw ushın qoyın qaltasına úsh mın manat puldı basıp, sırtınan **túyrewish** penen túyrep, óziniń sózi menen aytqanda, «ıras qarıstan-qarıstan zıyat mıyıqtan eki basın toltırıp» qaytıw ushın, góne qorjımın hám bókterip, sovxoz orayına barıp jatiwǵa niyetlenip ketip edi [Sh. Seyitov, «Iǵbal soqpaqları», 142-b.]. Báhár aylarında kúnshuwaqqa qoranıń ıǵında, basına **jataq malaqaym** kiyip, duwtar soǵıp otıratuǵın, sol otırǵanda yoshlanıp qosıq aytıp otıratuǵını ele yadımda bar [J. Aymurzaev, «Jetimniń júreǵi», 101-b.]. **Duwqat shapanınıń** belinen baylaǵan mádeli belbewiniń ushı dizesine túsip, ózi kelte boyın burınǵıdan da keltertip kórsetedi. [K. Karimov, «Aǵabiy», 3-b.] Ayqız endi burınǵı shóldiń, ashlıqtıń qayda ketkenin bilmey, óziniń panalap jatqan **qoyan jiliktiń** astına qolın urıp, júdá ǵana táwiraq izǵarlı bir tamırın julıp alıp, awzına salıp áste-aqırın sorıp, tum-tusqa qararǵan waǵında Otegeni tuwrılap kiyatırǵan birewge kózi tústi [A. Begimov, «Balıqshınıń qızı», 297-b.]. Bul jumıslar pitkerilgenen soń maldıń pishenin tasıw, qıs oti ushın taǵı da qamıs orıw, oǵan qosımsha sıylı qonaqlar kelgende jaǵatuǵın otını ushın jaqın jerlerden bar jeri bolsa, jıńǵıl bolmasa Jansız boylarınan **gór tamır** ákeliw hám mallardı kútiw islerine de aralastı [A. Begimov, «Balıqshınıń qızı», 23-b.].

Berilgen mısallardaǵı *gezlik pıshaq*, *túyrewish* atamaları úy buyımları atamalarına, *jataq malaqay*, *duwqat shapan* atamaları kiyim-kenshek atamalarına, *qoyan jilik*, *gór tamur* atamaları bolsa ósimlik atamalarına kiredi. **Gezlik** (A., Q.) - etiktiń qonışına salıp júretuǵın kishkene pıshaq. Onıń qırına jaqın jerinde oyılǵan sızıǵı (gezi) boladı (Mr., Br., Iysh.) [Насыров, Доспанов, 1983.-83]. **Túyrewish** atamasınıń tilimizde ilgeshek, ilgenshek, ilmeshek variantları ushırasadı. **Jataq malaqay** (A., Q.) - ǵarrı adamlardıń túnde uyqılaǵanda kiyip jatiwına qolaylastırılıp tigilgen basqa kiyetuǵın kiyimniń túri. Ol teriden tayarlanıp, ishki hám sırtqı tárepleri jún boladı. Tigiwshiler onı tayarlaǵan waqtında jüniniń bar jaǵın sırtında qaldıradı (M., Qar., Kr.) [Насыров, Доспанов, 1983.-121]. **Duwqat //duwqati// duwxat shapan** (A.) - kiyimniń sırtınan kiyetuǵın duwqat shapan. Onı ǵarrılar eki qat, házir jalań qabat etip kiyetuǵın bolǵan. Materialı hasıl tovardan saylap alınadı (Mr., Qr., Tkr.) [Насыров, Доспанов, 1983.-106]. Jazıwshı *gezlik pıshaq*, *túyrewish*, *jataq malaqay*, *duwqat shapan* dialektizmlerin qaharmannıń sırtqı kórinisin, onıń portretin súwretlewde keńnen paydalanǵan bolsa, *qoyan jilik*, *gór tamur* atamaların tábiyat kórinisin súwretlewde, qaharmandı qorǵawshı, onı shólden saqlap qalıwshı, onıń jumısınıń tezirek pitiwinde oǵan járdemshi bolatuǵın tiykarǵı kúsh sıpatında qollanǵan.

Sonday-aq, kórkem shıǵarmalarda, ertede adamlar sana-sezimi rawajlanbaǵan waqıtları, ayırım nárselerdiń atların aytıwdan qorqıp, olardı basqasha at penen atap, eger tikkiley atasa, zıyanı tiyedi, káramatlı dep túsinip, usınıń nátiyjesinde tilimizde payda bolǵan tabu sózlerdi de ushıratamız. Mısalı: Onıń ata-anası bir jazda izli-izinen kóz jumdı. **Otlewden** ketti [«Tutqın», 4-b.]. Kútilgen bekinis **Atı jaqsı** qorǵanı edi [«Tutqın», 181-b.]. [Liykin, kewline awır almasañ, meniń bir sorawım bar, mına biziń úydegi saǵan bayaǵı kelgeninde sarpay berdi me, sonı bilmekshi edim, ózinen sorasam, ne jumısınıń bar deydi \[O. Abdıráhmanov, Bosaǵa, 529-b.\].](#)

Berilgen mısallardaǵı *ótlew* sózi kesellik ataması bolıp, ádebiy tilimizde soqır ishek atamasında qollanıladı. *Atı jaqsı* ataması mısalmızda qorǵan atamasında kelgen bolsa, T. Begjanov óziniń arnawlı miynetinde adamda bolatuǵın awırıwdıń bir túri, bunı qurózek dep te ataydı, - dep aytıp ótedi [Бержанов, 1971.-107]. *Biziń úydegi* ataması bolsa, qaraqalpaq hayallarınıń kúyewiniń atın tuwrı atamay, olardı sıylap, shańaraǵınıń uytqısı retinde kóriwinen payda bolǵan. Er adamlardı xalqımız qattı sıylap, hátte olardıń aldınan kesip ótpegen, eger kesip ótse, jolım bolmaydı dep ırım etip túsingen. Bul tabu sózdiń tiykarında úrp-ádet, dástúrlerimiz jatadı. Sonlıqtan da, úrp-ádetlerimizge baylanıslı tabu sózlerdi tárbiyamız dereǵı sıpatına kóriwimizge boladı.

Etnografızmler áwladtan-áwladqa ótip kiyatırǵan miyrasımız sanaladı. Bul etnografızmlerde xalqımızdıń jasaw tirishiligin, úrp-ádet dástúrlerin, mádeniyatın kóriwimizge boladı. Úrp-ádetler insanlardı tábiyat kúshleri, janlandırılǵan miflik zatlar, jaratıwshı menen baylanıstırıp turadı; áyyemgi úrp-ádetler bolsa ózine tán jaman kúshlerden qorǵanıw máresimi bolıp tabıladı [Abdinazimov, 2020.-58]. Kórkem shıǵarmalarda etnografızmlerge baylanıslı dialektizmlerdi kóplep ushıratamız. Mısalı: Usı turısım boladı. Men bir **aqlıq qızımniń qına toyına** barayın dep atırǵanıw joq [Sh. Seyitov, Iǵbal soqpaqları, 41-b.]. Ullı sáske bolǵansha hesh kim shayǵa otırmadı. Aygúl dárhal sútǵóje pisirdi. Aysara sarı may kúydirip, gójege quydı. Kúnbıybi «**iyt jórgek**» soqtı [Dushpan, 227-b.]. Soń shıyqshı bergem bir **jayman** menen bes-altı bawırsaqtı «teberik» dep dásturxanına qaytadan qoydı [Dushpan, 9-b.].

Keltirilgen misaldaǵı *aqlıq qızımniń qına toyı* ataması ádebiy tilde ákeniń qına toyı atamasında ushırasadı. *Qına toy* haqqında tariyxshı A. Ötemisov óziniń arnawlı miynetinde bilayınsha aytıp ótedi: «Qaraqalpaqta burın qına toy beriw dástúri kúshli bolǵan. Adam 84 jasında mın aydıń júzin kóredi eken. Mın aydıń júzin kórgen adam baqıyǵa barǵanda soraw-juwap gúrsisine otırmaydı. Perishteler oǵan áńqaytıp jánnet esigin ashıp qoyadı eken. Mın aydıń júzin kórgen adam ózi sabır saqlaydı, indemeydi, lekin perzentleri «Akemizge quda berdi, atına qınanı basıp, mın aydıń júzin kórdi» dep toy beredi. Bul toydıń atı «Qına toy» dep ataladı. Bul toyda at shabiladı, kókpar oynaladı, jıraw, baqsı ayttırıladı, palwan gúresedi. Taǵı basqa da qoshqar dúgıstiriw sıyaqlı tamashalar beriledi» [Өтемисов, 2022.-61]. Jazıwshı bul dialektizmdi qaharmannıń sırtqı kórinisin súwretlew ushın, oǵan ayrıqsha obrazlılıq beriw ushın qollanǵan.

Berilgen misallardaǵı *iyt jórgek*, *jayman* etnografızmleri tiykarında diniy isenimler jatadı. Iyt jórgek ataması ádebiy tilimizde jórgek atamasında ushırasadı. Jórgekti bala dúnyaǵa kelgen kúnnen baslap, qırq

künge shekem onı qundaqlap oraw ushın, balanıń qol-ayaǵı dúziw ósiwi ushın, uyqısınıń tınısh bolıwı ushın qollanadı. Jórgek atamasınıń kelip shıǵıwı haqqında qazaq tiliniń qısqaşa etimologiyalıq sózliginde bilayınsha túsindirme berilgen: «Jórgek sóziniń tórkini xı ásirde túrkiy tillerinde qollanılǵan yorgá- oraw sózi menen baylanıslı. Al, endi túrkiy tilleriniń kópshiliginde gezlesetuǵın jórgek (uyǵ. - yóǵák, qaraqal. - jórgek, ózb.- yurgak, bash.- yurgák, tuva- chórgek, haq. -churuǵı, qoyb.- jörgók, trok, qarayım- chárgesh, barab. – uurgó t.b.) sózin alsaq, ol joqarıdaǵı yorgá feyil túbirine atlıq formasınıń -q (-k, -aq//-ák, ıq//-ik, -uq//-úk t.b.) qosımtasınıń jalǵanıwı arqalı jasalǵan. Sonda jórge sózi dáslep «orawdı», bir nárseni «orap alıwdı» bildirgen bolsa, -q qosımtasınıń jalǵanıwı arqalı ol tek balanı oraytuǵın orawshı shúberekke, qundaqqa gana tán ataw bolıp qalǵan» [1966.-88]. Sonıń menen birge tilimizde iyt kóylek, biyt kóylek atamaları da ushırasadı. Iyt atamasınıń tiykarında jaman kózlerden qorgawshı kúsh jatadı.

Jayman ataması ádebiy tilimizde shelppek túrinde ushırasadı. Bizin qaraqalpaq xalqımızda, shelppekti qamırdan juqalap, dóngelek etip jayıp, barlıq jeri tegis pisiwi ushın, qamırdı pıshaq ushı menen tilip, mayǵa pisiredi. Onı xalqımız ata-babalarınń jolına quran oqıwda, olardı zıyaratlawǵa barǵanda, olardıń jolına arnap pisiredi, sonday-aq, toylarımızda da bawırsaq pisiriwden aldın qazanǵa birinshi bolıp shelppek pisiredi, adamlar jaman nárselerden qorǵanıw maqsetinde de shelppek pisirip, jeti adamǵa jeti shelppek tarqatadı. Bulardıń barlıǵı xalqımız tilinde «iyis shıǵarıw» dep ayıladı. Shelppek ataması Kenimex qaraqalpaqları tilinde iyis nan// qudayı gúlshе- qorıqqanda, jaman tús kórgende pisiriletuǵın nan ekenligi ayıladı [Пирекеева, 2012.-11]. Xalqımızda iyis shıǵarıwda shelppek penen qosa bawırsaq ta pisiriledi. Iyis shıǵarıw máresimi hár xalıqta hár túrli tayarlanǵan. Mısalı: Altay xalıqları dástúrinde, iyis shıǵarıw ushın janlıq soyladı, yamasa góshli awqatlar tayarlanıwı, hesh bolmaǵanda maylı awqatlar, gúlshе hám shelppek tayarlanıwı shárt esaplanǵan [Бұранов, 2017.-117]. Xorezm máresimlerinde iyis shıǵarıwda bawırsaq pisiriw dástúрге aylanǵan. Ayıwlarǵa qaraǵanda, eger bawırsaq pisirilmese, ruwhlar tınıshsız boladı eken, sebebi bawırsaqtıń iyisi olar ushın tiykarǵı aziq-awqat sanaladı-mish. Eger de usı aziq tayarlanbasa, árwahlar ash qalıp, birewge ziyán jetkeriwi múmkin [Снесарев, 2018.-113]. Sonday-aq, xalqımızda adamlar jaman tús kórse, túsinde dúnyadan ótip ketken adamdı kórse de, shelppek pisirip, iyis shıǵaradı. Bul etnografızmlardıń tiykarında isenim jatadı. Bul isenimler adamlardı jaman nárselerden qorgawshı kúsh sıpatında qaraladı. Jazıwshı bul etnografızmlardı qollanıw arqalı bay miyraslarımız bolǵan xalqımızdıń úrp-ádet dástúrleriniń búgingi kúnde de qádirlenip, óz áhmiyetun joyıtpay, olardıń barlıq waqıtta xalqımızdıń ájayıp miyrasları bolıp qalatuǵının uqtıradı.

Solay etip, jazıwshı kórkem shıǵarmalar tilinde dialektizmlerdi belgili bir maqsette qollanadı. Bul dialektizmlerde sol regionnıń jasaw tárizin, olardıń ómirin, úrp-ádet dástúrlerin, olardıń hátteki tiliniń ózgesheligin kóremiz. Bul óz gezeginde qaraqalpaq tili leksikasınıń baylıǵın kórsetedi. Onıń ele de ashımay atırǵan qırlarınıń bar ekeninen derek beredi.

Juwmaqlap aytqanda, kórkem shıǵarmalarda qollanılǵan dialektizmler haqqında tómendegishe juwmaqqa kelemiz:

Kórkem shıǵarmalarda qollanılǵan dialektizmler shıǵarmanıń obrazlılıǵın, qunlılıǵın, kórkemliliǵın asıradı.

Dialektizmler sol aymaq turǵınları tiliniń ózgesheligin bildiriw ushın, sol aymaqtıń jasaw tárizi, mádeniyatın, úrp-ádet, dástúrlerin kórsetiw ushın tiykarǵı derek quralı sanaladı.

Jazıwshı qaraqalpaq tiliniń leksikasınıń baylıǵın, gáziyesin kórsetiw maqsetinde dialektizmlerdin óz ornında sheberlilik penen qollanadı.

ÁDEBIYATLAR

1. Бердимуратов Е. Әдебий тилдің функциональк стиллериниң раўажланыўы менен қарақалпақ лексикасының раўажланыўы. Нөкис: Қарақалпақстан, 1973.
2. Досымбетова А. Әдебиятта көркемлеў қураллары. Оқыў-методикалық қолланба. Нөкис: «Қарақалпақстан», 2017.
3. Курбанбаева Б.Р. Қарақалпақ тилиниң қубла диалектинде сөзлердиң жасалыўы хэм морфологиялық өзгешеликлер. Монография. Ташкент: «Тafakkur avlodi», 2020.
4. Бекбергенов А. Қарақалпақ тилиниң стилистикасы. Нөкис: «Қарақалпақстан», 1990.
5. Насыров Д.С., Доспанов О. Қарақалпақ тилиниң диалектологиялық сөзлиги. Нөкис: «Қарақалпақстан», 1983.
6. Бегжанов Т. Қарақалпақ тили диалектологиясының мәселелеринен. Нөкис: «Қарақалпақстан», 1971.
7. Abdinazimov Sh., Tolibaev X. Lingvokulturologiya (oqıw qollanba). Nókis: «Qaraqalpaqstan», 2020.
8. Өтемисов А. Түслик Арал халқының салт-дәстүрлері. Нөкис: «Avangard-baspa», 2022.
9. Қазақ тилиниң қысқаша этимологиялық сөздиғи. Алматы: Қазақ ССР-ның «Ғылым», 1966.
10. Пирекеева А. Конимех қарақалпақлари шеvasи. Филология фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун тақдим этилган диссертация Автореферати. Нукус -2012.
11. Бүронов Анвар Олтойлар. Тошкент: «Мухаррир нашрети», 2017.
12. Снесарев Г. П. Хорезмликларнинг мусулмонликдан аввалги маросимлари ва урф-одатлари (Монография). Ургенч -2018.
13. Сейитов Ш. Ығбал соқпақлары. Нөкис: «Jeti iqlım», 2022.
14. Султанов К. Ақдәрья. Нөкис: «Билим», 2018.
15. Бахадырова С. Тумарис. Ташкент: «Навруз», 2018.
16. Каримов К. Ағабий I-II. Нөкис: «Bilim», 2017.
17. Аймурзаев Ж. Жетимниң жүреги. Нөкис, «Jeti iqlım», 2022.
18. Бегимов А. 2. Шығармаларының жыйнағы. Балуқшының қызы. Нөкис: «Қарақалпақстан», 1980.
19. Нызанов М. Тутқын. Нөкис, «Jeti iqlım», 2024.
20. Әбдирахманов О. Таңламалы шығармалары. Ташкент: Өзбекстан Республикасы Илимлер академиясы. «Фан», 2009.
21. Нызанов М. Душпан. Нөкис: «Қарақалпақстан», 2010.